

VÁLASZ AZ »ADATTÁR«-NAK*

Halott kortársaimról írt könyvem korrigálása közben — melyet már súlyos betegen végeztem — jutott a kezembe az *Irodalomtörténeti Közlemények*-nek, a Magyar Tudományos Akadémia irodalomtörténeti állandó bizottsága folyóiratának 1953. évi 1—4. száma. A kötet *Adattár* című rovatában két fiatal irodalomtörténész *Schöpflin Aladár irodalmi hagyatéka* címen *Adalékok a Nyugat történetéhez* alcímmel a maguk magánvéleményét is közölve végülis köszönetet mondanak Schöpflin Aladárnénak és Hatvany Lajosnak a cikkükben foglalt állításaikra vonatkozó »szíves felvilágosításaikért«. A cikkhez fűzött szerkesztői megjegyzés szerint »a szerzőknek a Nyugat történetére vonatkozó fejtegetései nem egy esetben egyoldalú magyarázatot adnak. E kérdések vitára adnak alkalmat«.

*

A szerzők mindenekelőtt idézik Adynak a *Világ* című napilap körkérdésére adott válaszát s belőle ezt a részt is:

»Egyszer, valamikor, kedves, úri körben, irodalomról vitatkozó társaságban azt mondtam: természettudományos alapon se lehetséges, hogy jobb, igazabb magyar lírikus jöhessen harminc-negyven évig nálamnál s erősebb irodalmi forrongás a mienkénél. Ez a tréfás hengegés, lehántva magamról a magamra övezett, önkényes dicsőség-ruhát, nem is olyan ízetlen tréfa: az Idő törvényét és rendet tart még az irodalomban is«.

A szerzők szerint Hatvany szóbeli közlése alapján közte és Osvát közt az adott *közvetlen okot* a szakításra, hogy Osvát nem akarta közölni Hajó Sándor *Fiúk és lányok* című színdarabjának egyik jólsikerült részletét (!) és Erdős Renée Carducci fordításait (!). Hatvany, akit az is bántott, hogy az ő számos cikkét sem akarta közölni Osvát, mint kiadó ragaszkodott Hajó és Erdős írásainak közzétételéhez; Osvát nem engedett és erre — Hatvany szerint — aláirattak vele egy nyilatkozatot, hogy egy évig nem szól bele a Nyugat szerkesztési ügyeibe. Hatvany aláírta a nyilatkozatot, de másnap bejelentette, hogy a Nyugatot eladta és a kiadást egy kitűnő üzletember vállalta, Hatvany pedig a maga számára szerkesztői jogot kért.

Az üzletember egyébként, aki 62,000 koronát fektetett a Nyugatba, látva a Hatvany—Osvát párbaj irodalmi következményét (az én legjobb tudomásom szerint is most már az *egész* Nyugat az Osvát pártján volt), arra kérte Hatvanyt, béküljön ki Osváttal, de Hatvany erre nem volt hajlandó. Erre Hatvany szóbeli

* Miként a mult számban Gyergyai Albertének, úgy most Gellért Oszkár, a Nyugat-nemzedék kiváló költőtagja hozzászólásának adunk örömmel helyet a Belia György és Sándor Anna *Schöpflin Aladár hagyatékából* c. cikkével (ItK. 1953. 1—4. sz.) kapcsolatban megindult vitához. E vita zárócikkét legközelebbi számunkban Király István írja.
Szerkesztőség.

közlése Magyar Mórról, akinek a Nyugatot eladta, holott nem sokkal előbb még kötelezte magát, hogy nem szól bele egy évig a Nyugat szerkesztési ügyeibe : »A súlyos idegbetegségben szenvedő ember néhány nappal a párbaj után öngyilkos lett«.

*

Hatvany a történetek után Berlinbe utazott, ahol nemsokára egy színdarabját mutatták be. »Két három nap múlva — írja Ady Schöpflinnek Maria-Grünből — s maximum két három napra Münchenbe megyek Hatvany premierjére«. (Nem ment oda.) S most végre a szerzők rátérhetnek tulajdonképeni témájukra, melyet cikkük címe is ígér : a Schöpflin-hagyatékra.

Még mielőtt Berlinbe utazott volna Hatvany, levelet írt Schöpflinnek, amelyben közölte vele az ő »végső propositióját« : »A Nyugat egynemely tekintélyesebb írói jelentsék ki, hogy nem írnak Ignotus, Fenyő lejárató lapjába. Aztán csináljuk meg a főmunkatársak republikáját, szürke lektorral, felettünk lebegő kiadóval (Ranschburg—Pap Dávid) s írók és kiadó közti controversia esetén ön és én mint *Deák Ferencnek*«. S még előbb, a levél bevezető soraiban : »Maradnék tehát magam a lappal — s ami még rosszabb, Adyval«. (?)

*

S mindezek után és Osvátnak *Világ*-beli nyilatkozata után, amelyben Hatvany »megfékezéséről« ír és arról, hogy ő a Nyugatot — irodalmi oldaláról — közintézménynek tekinti és amíg ebben ő a felelős érte : semmiféle tisztátalan irodalompolitikának nem lesz benne helye, mert »a Nyugat senkinek nem és még »harminc évre sem« nyújt védelmet az összehasonlítás veszedelmei ellen ; mindezek után, mondom, az *Irodalomtörténeti Közlemények* szerzőinek véleménye szerint így lett az *elvi* (?) vitából »elsősorban Osvát konoksága és durvasága miatt személyes affér« és Osvát »provokáló hangú nyilatkozata bizonyíték arra is, hogy Hatvanynak volt igaza és hogy Adyval és barátaival együtt Hatvany képviselte a haladóbb — és az akkori körülmények között talán az egyetlen helyes — álláspontot. Vagyis Osvát volt a »durva« s ő »provokált«, holott Hatvany írt Osvát »szabadjára eresztett impotenciájáról«, meg arról, hogy Osvát hazugsága közügy, illetve közveszedelem«.

És ami minden személyes vonatkozáson túl már valóban *elvi* állásfoglalás a szerzők részéről : akkor az volt a »haladóbb« álláspont, amely harminc-negyven évre le akarta zárni a sorompót a fiatalok előtt.

*

Három oldallal odébb a szerzők közlik Adynak 1911 február 21-én Párisból kelt és Schöpflinhez írt levelét s benne ezeket a sorokat :

»Osvát nagyszerű ember, nemes s finom, érdemes, aki hitt, dolgozott, prédikált már előttünk. Osvátot félreállítani, mint akármilyen szerkesztőt, nem lehet... Nem tudnék nála jobb szerkesztőt, de irodalmi pápának nem vállalom, s ez ügy, közös szent ügyünk érdekében kötelessége egy csöppet ráncigálni... s ne rugdossa Hatvanyt csak azért, mert Hatvany milliomos«. (A kipontozott helyek nem az én művem ; pontosan másoltam le az *Irodalomtörténeti Közlemények* szövegét. Vagy talán a kipontozott helyeken *Osvátra* nézve kevésbé hízogó szavakra gondolt Ady? Mindenesetre furcsa, hogy Ady ebben a rövid levélben két helyen is hármas pontot használt, holott az ilyet mindig kerülte minden versében és prózájában...)

*

Az Irodalomtörténeti Közlemények szerzőinek cikkéből idéztem, amit idéztem. Nekem fölösleges vitatkoznom. Az idézetek egymással felelnek.

Egy megjegyzést mégis:

Lángelmék sokszor szokták megjósolni művük sorsát. Stendhal pl. azt mondta, hogy őt csak száz év múlva fogják fölfedezni. Így is történt.

Nem vitatom, hogy Adynak igaza volt, amikor 1910-ben azt mondta, hogy jobb, igazabb magyar lírikus nálánál harminc-nyegen nem jöhet és erősebb sem az ő korabeli irodalmi forrongásnál. E harminc-nyegen év alatt jött például József Attila. De én a viláért sem azért írom le a nevét, hogy az Adyéval mérjem össze, akinél jobb, igazabb lírikus máig valóban nem jött. De jöhetett volna, — ennek semmiféle »természettudományos alap« nem mond ellent. Elképzelhető például, hogy Magyarországnak már az első világháború után sikerült volna az imperializmus gyűrűjéből kiszakadnia s a Szovjetunió oldalán olyan irodalmat is teremtenie, amelyben a második világháborúig talán jöhetett volna egy olyan új magyar lírikus, aki egészen méltó Adyhoz. És akkor az Ady korabelinél is »erősebb irodalmi forrongás« sem vártna még magára.

Gellért Oszkár

MÁGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI KIÁLLÍTÁSAINKRÓL

Az elmúlt évek folyamán rengeteg, változatos tárgyú, többségében szép és mindig tanulságos kiállítást láthattunk. Örvedetes, hogy, bár kissé megkésve, megjelentek közöttük a magyar irodalomtörténeti tárgyak is. Nyilvánvaló, hogy ha irodalmunk multjának élő értékeit, a haladást szolgáló íróink életét, pályáját és művét a kiállítások szépen fejlődő módszereivel is hozzáférhetővé tesszük tanulni vágyó népünknek, értékes nevelő, mozgósító munkát végzünk. De haszna lehet a jól megszervezett s komolyan végbevitt kiállítási munkából irodalomtörténeti, sőt általános történeti kutatásainknak is: egy-egy kiállítás előkészítése s felépítése közben számos olyan kérdés merül fel s kíván feleletet, amely egyébként elkerülné a kutatók figyelmét, vagy megoldása elodázódnék.

Ennek oka főként az a különbség, amely a régi és az új típusú kiállításokat elválasztja. Régen rendszeren egy-egy intézmény vagy gyűjtemény állította ki a birtokában lévő tárgyakat s ezeket úgy rendezte el, hogy a maguk egyéni érdekességében, szépségében vagy csoportjaik látványos hatásában érvényesüljenek. Mai kiállításaink viszont valamilyen mondanivaló, eszmei, történelmi szerkezet egységének rendelik alá a tárgyakat: ezeknek, azon túl, hogy emlékéit őrzik valaminek, élő jelentésük is van. Az e fajta kiállítás rendezőinek munkája tehát sokban rokon a tanulmány, sőt monográfia-írókéval; nem elégedhetnek meg a kéznél lévő emléktárgy többé-kevésbé hatásos elrendezésével, hanem értelmes összefüggései szerint meg kell állítaniok, esetleg ki kell egészíteniök és meg kell magyarázniok.

Ennek első feltétele, hogy a szóbanforgó tárgy egész anyagát: a felidézendő korszak fő mozgató, alakító erőt, a művek tárgyi, műfaji, személyi összefüggéseit, a szereplők pályáját, egyéniségét stb. áttekintsék. De nem elégedhetnek meg az irodalom ismeretével, legalább annyira tájékozódniok kell a műzeális kérdésekben is. Hiába tudják, hogy mit, mikor, miről, milyen körülmények között, milyen hatással írt pl. Vörösmarty, ha nem tudják, hogy van-e s hol van műveinek kézírata, kiadása, fordítása, illusztrációja, értelmező, megvilágító anyaga, hogy hol található a hozzá tartozó képek, emléktárgyak, bútorok stb. Végül, de nem utolsón sorban ismerniök kell a tárgykör értékelését; nem egyszer meg kell fellebezniök téves feldolgozásokat s döntést kell elérniök régóta vitatott kérdésekben. Hogy ezt megtehesék, sokszor komoly kutató munkát is kell végezniök és minden esetre igénybe kell venniök a szóban forgó terület tudományos szakértőinek segítségét.

Az összegyűjtött, megválogatott, kiegészített és értelmezett anyagot azonban be is kell mutatni. A kiállítás: a mondanivaló megjelenítése, tehát a tárgyhoz fűződő anyagnak összefüggései szerint történő csoportosítása, jelenetése. A kiállításrendező munkája ebben a vonatkozásban a színpadi, vagy pontosabban a filmrendezőkével rokon. A jó kiállítás olyan,